

Неъмат ПОЛВОНОВ

**ХОРАЗМДАГИ ИЖТИМОИЙ ҲАРАКАТЛАР
ВА СИЁСИЙ ПАРТИЯЛАР ТАРИХИ
(1900 – 1924)**

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА
ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ**

Н.Т.ПОЛВОНОВ

**ХОРАЗМДАГИ ИЖТИМОИЙ ҲАРАКАТЛАР
ВА СИЁСИЙ ПАРТИЯЛАР ТАРИХИ
(1900 – 1924)**

Тошкент
«Akademnashr»
2011

УДК: 94 (575.1)

66.69(5Ў)

П63

Полвонов, Неймат.

Хоразмдаги ижтимоий ҳаракатлар ва сиёсий партиялар тарихи (1900 – 1924) / Н. Полвонов. – Т.: Akademnashr, 2011. — 120 б.

ББК 66.69(5Ў)

Мазкур монография XX аср биринчи чорагида Хоразм ҳудудида рўй берган ижтимоий-сиёсий жараёнларни ўрганишга бағишланган. Муаллиф кўплаб адабиётлар ва архив манбаларини таҳлил қилиш асосида Хива хонлигидаги маърифатпарварлик, жаҳидчилик ҳаракатининг ўзига хос томонларини очиқ берган ва Ёш хиваликлар, Хоразм шитирокиюн (коммунистик) партиялари тарихини миллий истиқлол мафқураси асосида ҳолисона, ҳаққоний ёритган.

Монография ижтимоий-сиёсий жараёнлар тарихи ва Хоразм тарихи билан шугулланувчи тадқиқотчилар, тарих, сиёсатишунослик мутахассислиги бўйича таҳсил олаётган бакалавр, магистрларга ҳамда она юртимиз тарихи билан қизиқувчи кенг китобхонлар оmmasига мўлжалланган.

Масъул муҳаррир:

Р.Х. Мургазаева,

тарих фанлари доктори, профессор

Тақризчилар:

Х.Э. Юнусова, тарих фанлари доктори, доц.,

Д.М. Иноятова, тарих фанлари номзоди, доц.

ISBN 978-9943-373-90-7

© Н.Т.Полвонов
«Хоразмдаги ижтимоий ҳаракатлар ва сиёсий
партиялар тарихи (1900 – 1924)».
«Akademnashr» нашриёти, 2011 йил.

КИРИШ

Ўзбекистон учун XXI асрдаги асосий масала жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир. Зеро, мазкур жамиятни барпо этишда сиёсий институтлар фаолиятини эркинлаштириш, ижтимоий ҳаракатлар, сиёсий партиялар фаолиятини такомиллаштириш ва ривожлантириш лозим.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримов таъкидлаганидек, «Кўшпартиявийлик аввало жамиятимизда ўз манфаат ва қарашларига эга бўлган ҳар қайси ижтимоий қатлам ва гуруҳнинг мақсад ва интилишларини тўлиқ акс эттириш учун керак».¹

Шундай жамият барпо этилаётган бир даврда Ватан тарихида муҳим роль ўйнаган ва ўзига хос из қолдирган ижтимоий ҳаракатлар, сиёсий партиялар тарихини ўрганиш тарих фани олдида турган долзарб масалалардан бири ҳисобланади.

Уч минг йиллик давлатчилик аъъаналарига эга бўлган ўзбек халқи тарихида Хоразм давлатчилиги алоҳида ўрин тутади. Хива хонлиги ва 1920 йил апрелда ташкил топган ХХСР Ўрта Осиё ва Қозоғистоннинг янги тарихи даври давлатчилик тарихида сезиларли из қолдирган. Бугунги кунда юртимизда олиб борилаётган тарихий тадқиқотларда ХХ асрда содир бўлган сиёсий, ижтимоий ва иқтисодий ўзгаришлар тарихини ўрганиш муҳим ўрин тутади. Ўзбек халқи давлатчилиги тарихи концепцияси лойиҳасида ўзбек давлатчилиги тарихини холисона, ҳаққоний яратиш мақсад қилиб қўйилган бўлиб, унда «ўзбек халқининг чор Россияси мустамлакачилиги ва шўролар истибдоди давридаги иқтисодий, ижтимоий, маданий, маънавий аҳволига холисона баҳо бериш»² алоҳида қайд қилинган. Шунингдек, Хоразмдаги ижтимоий-сиёсий ҳаракатлар тарихига оид манбаларни бир тизимга солиш, ҳозирги замон талабидан келиб чиқиб, янгича ёндашув асосида ўрганиш ва илмий муомалага киритиш ҳамда бу йўналишда илмий хулосалар бериш ҳам мавзунинг долзарблигини кўрсатади.

XX аср биричи чорагида Хоразмдаги ижтимоий ҳаракатлар ва сиёсий партияларнинг шаклланиши, улар фаолияти, таркиби ва дастурлари каби мавзуларни тадқиқ этиш бугунги сиёсий партияларнинг ўз олдиларига қўйган мақсадларини аниқлаштириш ҳамда улар дастурий ҳужжатларини тузишда ёрдам беради. Ўш хиваликлар партияси раҳбарла-

¹ Каримов И. Бизнинг бош мақсадимиз - жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир. - Тошкент: Ўзбекистон, 2005. - Б.12.

² Ўзбекистон халқи давлатчилиги тарихи концепцияси. Лойиҳа // Ўзбекистон тарихи. 1999. №1. - Б.32.

рининг асосий мақсади аксарият ҳолларда ўлкани мустақил тараққиёт йўлига олиб чиқишдан иборат бўлганлигини эътиборга олиб, Ўзбекистонда ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамияти барпо этиш, кўппартиявийлик тизимини шакллантириш ва ривожлантириш жараёни кетаётган шароитда бу борадаги тарихий тажрибаларни ўрганиш, таҳлил қилиш ва хулосалар чиқариш, таъбир жоиз бўлса, ундан зарур сабоқлар олиш учун ҳам ниҳоятда муҳимдир. Ана шуларни ҳисобга олган ҳолда Хоразмда ижтимоий ҳаракатлар ва сиёсий партиялар фаолияти ҳамда тажрибаси тарихини ўрганиш муҳим сиёсий ва амалий аҳамият касб этади.

Ушбу монографияда Хоразмдаги ижтимоий ҳаракатлар ва сиёсий партиялар тарихини ёритиш учун 1900 – 1924 йиллар даврий чегара қилиб олинган. 1900 йилда Асфандиёрхон расмий ташриф билан Петербургга бориб келди, бу унинг валиаҳдлик рутбасини мустаҳкамлади. Бу воқеа Хива амалдорлари орасида хон ва валиаҳд тарафдорлари каби манфатлар гуруҳининг ажралиб чиқишига сабаб бўлди. Шунингдек, Хоразм жадидчилиги, Ёш хиваликлар партияси ва бошқа сиёсий кучлар айнан шу даврда шаклланди ҳамда Хоразмдаги ўзгаришларда катта роль ўйнади.

Мазкур монографиянинг мавзуси юзасидан шу вақтга қадар олиб борилган илмий тадқиқотларнинг мазмуни, мақсади, вазифалари, мавзу йўналишлари ва яратилган даври асосида қуйидаги тарзда даврларга бўлиб ўрганиш мақсадга мувофиқ, деб топилди:

Биринчи давр адабиётларига XX аср бошларидан мустақиллик йилларигача олиб борилган тадқиқотлар, илмий изланишлар, чоп этилган адабиётлар киради;

Иккинчи давр адабиётларини мустақиллик йилларида олиб борилган тадқиқотлар, илмий изланишлар, чоп этилган адабиёт ва рисоалар ташкил этади.

Биринчи даврнинг дастлабки йилларидаги тадқиқотлар, асосан, рус ҳарбий мутахассислари томонидан олиб борилган бўлиб, уларда Хива хонлигининг иқтисодий, ижтимоий-сиёсий, ҳарбий аҳволи статистик маълумотлар орқали таҳлил этилади.³ XX асрнинг 20-йиллари тарихшунослиги Хива хонлигининг афдарлиши, ХХСРнинг ташкил топиши ва фаолияти, ХКП тарихи бевосита шу воқеалар иштирокчиси бўлган кишилар томонидан ёритилиши билан ажралиб туради. Чунон-

³ Шкапский О. Аму-дарьинские очерки. К аграрному вопросу на нижней Аму-дарье. Землевладение в Шураханском участке Амударьинского отдела. Аму-дарьинские кулаки передь судом шариага и казиев. – Ташкент, 1900; Гирифельд В., Галкин М.Н. Военно-статистическое описание Хивинского оазиса. Ч. II. – Ташкент, 1903; Лобачевский В. Хивинский район. – Ташкент, 1912.

чи, Г.Б.Скалов⁴, А.Виноградова⁵, К.Хромых⁶ тадқиқотлари Хоразмдаги сиёсий кучларнинг 1919 – 1920 йиллардаги воқеаларда тутган ўрни, уларнинг ўзаро муносабатлари ва партиялар раҳбарларининг сиёсий қиёфасини ўрганиш имконини беради. Совет тарихшунослигида мазкур муаммога оид тадқиқотлар амалга оширилган бўлиб, кўплаб монографиялар ва рисоалар нашр қилинганлигини таъкидлаш лозим.⁷

Бу даврда амалга оширилган тадқиқотларда иккита йўналиш кўзга ташланади, бир гуруҳ тадқиқотчилар Хива жадидлари ҳақида ҳеч қандай фикр билдирмаган ҳолда, подшо Россияси ва совет тузумининг Хива хонлигидаги ижобий ролини кўрсатишга ҳаракат қиладилар. Ёш хиваликлар партияси раҳбарларининг истиқлол ва тараққиёт йўлидаги фаолиятини қоралаб, уларни буржуа миллатчилигида айблайдилар.⁸ Шу-

⁴ Скалов Г.Б. Хивинская революция 1920 года // Новый Восток. 1923. №4. – С.250.

⁵ Виноградова А. Хорезмская Советская Народная Республика // Жизнь национальностей. 1923. Кн.1. – С.183.

⁶ Хромых К. Создание фронта в Средней Азии. Хорезмская Республика // Военная мысль. 1920. №1. – С.7.

⁷ Алексеевков Л. Хивинское восстание 1916. – Ташкент, 1930; Непесов Г. Великий октябрь и победа народных советских революций в Северном и Восточном Туркменистане. – Ашхабад: Туркменгосиздат, 1958; Ўша муаллиф. Из истории Хорезмской революции. – Ташкент: Узбекистан, 1962; Турсунов Х. Коммунистические партии Туркестана, Бухары и Хорезма в период национально-государственного размежевания в Средней Азии. – Ташкент: Госиздат, 1957; Саматова Х. Победа народной революции в Хиве // Ученые записки юридического факультета САГУ. Вып. III. – Ташкент, 1957; Гордиенко А. Создание народно-советского государства и права и их революционно-преобразующая роль в Хорезме и Бухаре. – Ташкент, 1959; Мухамедбердиев К. Коммунистическая партия в борьбе за победу народной советской власти в Хорезме. – Ашхабад: Туркменгосиздат, 1959; Ўша муаллиф. История Хорезмской революции. – Ташкент: Фан, 1986; Ҳамдамов Х. Хива хонлигининг ағдачилиши ва Хоразм Халқ Совет Республикасининг тузилиши. – Тошкент: Ўздавташр. 1960; История коммунистических организаций Средней Азии. – Ташкент: Узбекистан, 1967; История Узбекской ССР. Т.3. – Ташкент: Фан, 1967; Погорельский И.В. Очерки экономической и политической истории Хивинского ханства (1873 – 1917). – Л., 1968.

⁸ Тухтаматов Т.Г. Россия и Хива в конце XIX – начале XX века. – М.: Наука, 1969. – 140 с; Садиков А.С. Россия и Хива в конце XIX – начале XX века. – Ташкент: Фан. 1972. – 208 с; Погорельский И.В. Очерки экономической и политической истории Хивинского ханства конца XIX – начале XX вв (1873 – 1917 гг.). – Л., 1968. – 227 с.

нингдек, муаллифлар жамоаси томонидан ёзилган монографияда ҳам ёш хиваликлар меҳнаткашларни ижтимоий жиҳатдан тўлиқ озод этишга ҳаракат қилмаганликда, доимо мулкдорлар билан келишишга тайёр туришда айбанадилар.⁹ Иккинчи гуруҳ, жумладан, Г.Непесов¹⁰, М.Абдуллаев¹¹ тадқиқотларида Ёш хиваликлар, туркман уруғ сардорлари Қўшмамедхон, Фулом Алихон фаолиятига маълум даражада ҳаққоний баҳо берилган.

XX асрнинг 80-йиллари охири – 90-йилларидаги тадқиқотларда совет тузуми даврида қарор топган қарашлардан қочишга, тарихий воқеликни бирламчи манбалар асосида холис ўрганишга ҳаракат қилинган. Бу борада Ю.Папоров, В.Германовларнинг қатор мақолалари¹² диққатга сазовор бўлиб, уларда Хоразм Республикасида юз берган муҳим сиёсий жараёнлар тўғрисида янгича қарашлар сезилади. Лекин тадқиқотчи Р.Жуманиёвнинг рисоласида ўрганаётган давр тарихи эски андазалар асосида ёзилганлигини алоҳида таъкидлаш жоиз.¹³

Мустақиллик йилларида чоп этилган нашрларда Хоразмнинг XX аср биринчи чорагидаги тарихи, Ёш хиваликлар партияси фаолияти, қуролли қаршилик кураши тарихига янгича нуқтаи назардан ёндашишга ҳаракат қилинган.¹⁴

⁹ История Хорезма с древнейших времен до наших дней. – Ташкент: Фан, 1976. – 161 с.

¹⁰ Непесов Г. Победа советского строя в Северном Туркменистане (1917 – 1936 гг.). – Ашхабад, 1950.

¹¹ Абдуллаев М. Победа народной советской революции в Хорезме // Из истории Советского Узбекистана. – Ташкент: Госиздат, 1956.

¹² Папоров Ю. Белос солнце пустыни // Юность. 1990. №1. – С.80 – 85; Германов В. Новый документ по истории Советского Туркестана на начале 20-годов // ОНУ. 1991. №4; Ўша муаллиф. Меморандум для Ленина // Диалог. 1991. №4.

¹³ Джуманиёв Р. Хорезм. Краткий очерк политической и социально-экономической истории (1920 – 1990 гг.). – Ургенч: Фан, 1991.

¹⁴ Тошқулов Ж. Ёш хиваликлар сиёсий қарашларининг тадрижий ривожланиши // Халқ ва демократия. 1992. №3 – 4; Ҳамидхўжаев А. Ўзбекистон сиёсий тарихини ўқитишда ёш хиваликлар ҳақидаги материаллардан фойдаланиш мегодиқаси // Ўзбекистон сиёсий тарихини ўқитишнинг муҳим муаммолари. Конференция материаллари. – Тошкент, 1992. – Б.18 – 20; Абдуллаев К. Ёш хиваликлар // Хива. 1993. №2 – 3; Маггаримов М.М. Хоразм Республикаси: давлат тузилиши, нозирлари ва иқтисоди. – Урганч, 1993; Кошанов Б.А. Право на вторжение (Неизвестные с границы истории Каракалпакии и Хорезма в 1919 – 1920 гг.). – Нукус, 1993; Кошанов Б.А., Джумашев А.М. Зарубежная и отечественная историография истории Туркестана, Хорезма и Каракалпакистана в первой четверти XX века. – Нукус: Каракалпакистан, 1997; Кошанов Б.А., Сейтгазаров М. Революция? Вторжение? События в Хивинском ханстве (1919 – 1920 гг.). – Нукус: Билим, 1997; Раҳимов Ж. Ўзбекистон тарихини ўрганишда

Хива шаҳрининг 2500 йиллик юбилеи муносабати билан Хоразм тарихига оид кўпгина илмий тадқиқотлар амалга оширилди. Жумладан, Муҳаммад Раҳимхон II Феруз (1864 – 1910) даври, Хоразм маърифатпарварлик мактаби, Ёш хиваликларнинг Хоразмдаги ўзгаришларда тутган ўрнини кўрсатиб беришга ҳаракат қилинган асарлар ҳам талайгина. Шу билан бирга айрим адабиётшуносларнинг асарларида бир ёқламаликлар аниқ кўзга ташланади.¹⁵ Урганч давлат университети қошидаги Хоразм тарихи ва маданиятини ўрганиш илмий-тадқиқот лабораторияси ходимлари тамонидан М.Матниёзов масъул муҳаррирлигида нашрга тайёрланган «Хоразм тарихи» китобини Хоразм жадидчилиги, Ёш хиваликлар партияси, ХХСР ва ХКП тарихи ҳаққоний манбалар асосида ёритишга қаратилган дастлабки йирик тадқиқот десак бўлади.¹⁶

Кейинги йилларда нашр қилинган юртимиз тарихига доир монографиялар, қатор дарсликлар ва ўқув қўлланмаларида¹⁷ Хоразм жадидла-

архив материалларидан фойдаланиш. – Тошкент: Ўқитувчи, 1995; Раҳимов Р. История Хорезмской Республики в свете новых исследований // ОНУ. 1995. №9. – С.90 – 93; Ўша муаллиф. Хорезмский историк Палванияз Юсупов и его мемуары // ОНУ. 1996. №1 – 3; Ражапова Р.Я. Суронли замонлар // Хива – минг гумбаз шаҳри. – Тошкент, 1997. – Б.44 – 55; Ражапова Р.Я. Хорезмская Республика в 1921 – 1924 гг // Туркестан в начале XX века: к истории истоков национальной независимости. – Ташкент, 2000. – С.612 – 640; Абдурасулов А. Хива. – Тошкент: Ўзбекистон, 1997; Ёқубов И. Хива жадидларининг маърифий қарашлари // Хива жаҳон маданияти дурдонаси. Конференция материаллари. – Урганч, 1997; Ражабов Қ. Бухоро ва Хоразм Республикаларидаги қуролли муҳолифат кураши (1920 – 1924) // Ўзбекистоннинг янги тарихи. 2-китоб. Ўзбекистон совет мустамлакачилиги даврида. – Тошкент: Шарқ, 2000. – Б.249 – 270; Ўша муаллиф. Хоразмдаги истиқлол ҳаракати ва Жунаидхон // Жамият ва бошқарув. 2000. №1. – Б.36 – 43; Ўша муаллиф. Ёш хиваликлар // ЎзМЭ. – Тошкент, 2002. Т.3. – Б.498 – 500; Ўша муаллиф. Хоразм Халқ Совет Республикаси // ЎзМЭ. Т.9. – Тошкент, 2005. – Б.483 – 485.

¹⁵ Давлатёр Раҳим, Шихназар Матрасул. Феруз: шоҳ ва шоир қисмати. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1991; Нусратулло Жумахўжа. Феруз маданият ва санъат ҳомийси. – Тошкент: Фан, 1995; Инсониятнинг илмий ва маданий мероси учинчи минг йилликда. Бухоро ва Хива шаҳарларининг 2500 йиллигига бағишланган халқаро симпозиум тезислари. 1997 йил 18 – 20 октябрь. – Бухоро-Хива-Тошкент, 1997.

¹⁶ Хоразм тарихи. I – II жилдлар. – Урганч: Хоразм, 1997.

¹⁷ Туркестан в начале XX века: к истории истоков национальной независимости. – Ташкент: Шарқ, 2000; Ўзбекистоннинг янги тарихи. 2-китоб. Ўзбекистон совет мустамлакачилиги даврида. – Тошкент: Шарқ, 2000; Раҳимов Ж. Ўзбекистон тарихи (XIX асрнинг иккинчи ярми – XX асрнинг бошлари). 9-синф. – Тошкент: Ўқитувчи, 2000; Бобобеков Х., Каримов Ш. ва бошқалар. Ўзбекистон тарихи. Қисқача маълумотнома. – Тошкент: Шарқ, 2000; Алимова Д.А., Каримов Р.Х. ва б. Ўзбекистон тарихи (1917 – 1991). 10-синф. – Тошкент: Шарқ, 2000; Шамсутдинов Р., Каримов Ш. Ўзбекистон тарихидан материаллар (учинчи китоб). – Андижон, 2004.

ри, Ёш хиваликлар партияси фаолияти алоҳида параграф ва бобларда берилганлигининг ўзи бу мавзуга ҳозирги кунда қатта эътибор қаратилмаётганидан дарак беради. Шунингдек, ўзбек ва рус тилларида чоп этилган «Ўзбекистон давлатчилиги тарихи очерклари»даги Д.Алимова¹⁸, Қ.Ражабов¹⁹ мақолаларида ҳамда С.Ҳасанов²⁰ тадқиқотларида воҳадаги жадидчилик ҳаракати ва Хоразм Халқ Совет Республикасининг ўзбек давлатчилиги тарихида тутган ўрнига алоҳида эътибор берилган. Бироқ баъзи тадқиқотларда фактологик чалкашликлар ҳам учрайди. Бундай ҳолатни М.Қирғизбоевнинг рисоласи²¹ ва «Ватан тарихи»нинг 2-китобида²² ҳам кўриш мумкин.

Хорижлик тадқиқотчилар А.Парк²³, Э.Шяхи²⁴, С.Беккер²⁵, Боймирза Ҳайит²⁶ ва Заки Валидий Тўғон²⁷ асарларида ҳам мазкур муаммони тадқиқ этишга ҳаракат қилинган.²⁸

Шундай қилиб, мавзунинг ўрганилиш даражаси таҳлили шуни кўрсатадики, Хоразм воҳасидаги жадидчилик, Ёш хиваликлар партияси фаолияти, бошқа ижтимоий-сиёсий ташкилотлар, Хоразм Республикасидаги сиёсий жараёнлар масалалари совет даври тадқиқотларида ҳаққоний таҳлил қилинмаган. Совет тарихчилари XIX аср охири – XX аср бошларида Хива хонлигидаги ижтимоий-сиёсий вазият, хонликнинг ағдарилиши ва ХХСРнинг тузилиши, Хоразм компартиясининг ташкил топishi

¹⁸ Алимова Д. Жадидчилик ҳаракати ва унинг ижтимоий-сиёсий моҳияти. Жадидларнинг давлатчиликка оид қарашлари // Ўзбекистон давлатчилиги тарихи очерклари. – Тошкент: Шарқ, 2001. – Б.149 – 172.

¹⁹ Ражабов Қ. Бухоро ва Хоразм Халқ Республикалари: давлатчиликнинг демократик шакли // Ўзбекистон давлатчилиги тарихи очерклари. – Тошкент: Шарқ, 2001. – Б.185 – 202.

²⁰ Ҳасанов С. Жадид тарбияшунослиги асослари. – Тошкент: Ўқитувчи, 1994. – 123 б.

²¹ Қирғизбоев М. Фуқаролик жамияти: сиёсий партиялар, мафкуралар, маданиятлар. – Тошкент: Шарқ, 1998.

²² Шамсутдинов Р., Каримов Ш. Ватан тарихи (2-китоб. II қисм). – Андижон: Мерос, 1998.

²³ Park A. Bolshevizm in Turkistan. 1917 – 1927. – New-York, 1957.

²⁴ Shehe E. Central Azien Review. – London, 1968. №3.

²⁵ Becker S. Russia's Protectorates in Central Asia: Bukhara and Khiva, 1865 – 1924. – Cambridge-Massachusetts, 1968. – P.286 – 289.

²⁶ Baymirza Hayit. Turkiston Rusiya ile Cin arasinda. – Istanbul, 1975.

²⁷ Аҳмад Закий Валидий Тўғон. Бўлинганни бўри ер. Туркистон халқларининг миллий мустақиллик учун кураши тарихидан хотиралар. – Тошкент: Адолат, 1997.

²⁸ Муфассал қаранг: Абдулин Р.Б. Западная школа среднеазиатведения: организационные основы: исследовательская база и историографические направления (1917 – 1991). Автореф. дис... канд. ист. наук. – Алматы, 2005. – 32 с.

ҳамда Хоразм Республикасидаги «босмачилик» ҳаракати муаммоларини тарихий ҳақиқатга зид, коммунистик мафкура талабларидан келиб чиққан ҳолда ёритганлар.

Мустақиллик даври тадқиқотларида эса воҳадаги жадидчилик ҳаракати ва Ёш хиваликлар фаолияти, Хоразмга қизил армия босқини, Жунаидхон бошчилигидаги советларга қарши ҳаракат, ўзбек давлатчилиги тарихида ХХСРнинг тутган ўрни масалалари бирламчи манбалар асосида ўзининг ҳолис талқинини топмоқда. Бироқ Хоразм воҳасидаги жадидчилик ҳаракати, Ёш хиваликлар партиясининг фаолияти, уларнинг ХХ аср биринчи чорагида Хоразмдаги демократик ўзгаришларни амалга оширишдаги иштироки масалалари ҳали ўзининг тўлақонли талқинини топмаган. Тадқиқотчи ушбу ҳолатлардан келиб чиқиб, ХХ аср биринчи чорагида Хоразмдаги ижтимоий ҳаракатлар ва сиёсий партиялар тарихи мавзусини танлаб, уни ёритиб беришга интильди.

Тадқиқотнинг асосий манбаси сифатида давлат архивларида сақланаётган материаллар ва ХХ аср 20-йиллари сиёсий арбобларнинг хотираларни хизмат қилди. Архив ҳужжатларининг бир қисми илгари алоҳида тўпламлар шаклида эълон қилинганлигини мамнуният билан таъкидлаш лозим.²⁹ Илмий ишда Ўзбекистон Республикаси Марказий Давлат архивининг Хива хонлиги канцелярияси (И-125-ф), Туркистон генерал-губернаторлиги канцелярияси (И-1-ф), ТАССРда ХХСРнинг иқтисодиёт ваколатхонаси (69-ф), СССРда ХХСР Иқтисодий Кенгаши савдо ваколатхонаси (70-ф), ХХСРнинг Бош бошқармаси (71-ф), ХХСР Нозирлар Шўроси, (72-ф), ХХСР Иқтисодий Кенгаши (73-ф), ХХСРда ер ишлари халқ нозирлиги (74-ф), ХХСР савдо ва саноат халқ нозирлиги (75-ф), ХХСР ички ишлар халқ нозирлиги (76-ф), ХХСР ишчи-деҳқон назорати халқ нозирлиги (79-ф), ХХСР хорижий ишлар халқ нозирлиги (80-ф), ХХСР ҳарбий нозирлиги (719-ф), РСФСРда Хоразм Республикаси доимий ваколатхонаси (734-ф), шунингдек, 11-, 17-, 395-, 2786-, 2787-фондлардан, Хоразм вилояти давлат архивининг 199-, 590-фондларидан, Хива Ичанқалъа музей-қўриқхонаси архивидаги 5-, 7-, 13-, 62-папкаларда сақланаётган ҳужжатлардан фойдаланильди. Ишда Ўзбекистоннинг янги тарихи маркази махсус фондида сақланаётган ХХСРнинг ХХ аср 20-йилларига оид Россия Федерацияси Давлат архиви (ГАРФ), Россия ижтимоий-сиёсий тарихи архиви (РГАСПИ) материаллари ва Нукусдаги Қорақалпоғистон Тил ва адабиёт институти кутубхонаси архивида сақланаётган

²⁹ Иностранная военная интервенция и гражданская война в Средней Азии и Казахстане. Документы и материалы. Т.1. Май 1918 г. – сентябрь 1919 г. – Алма-Ата, 1963; Т.2. Сентябрь 1919 г. – декабрь 1920 г. – Алма-Ата, 1964; История Хорезмской Народной Советской Республики (1920 – 1924 гг). Сборник документов. – Ташкент: Фан, 1976.

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi
<https://kitobxon.com/oz/asar/4496> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси
<https://kitobxon.com/uz/asar/4496> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию можно
найти на сайте <https://kitobxon.com/ru/asar/4496>